

Kauzalita právních úkonů jako filozoficko právní problém*

Mariusz Golecki, Bartosz Wojciechowski**

V současné právní literatuře je věnována velká pozornost problematice *numerus clausus* a *numerus apertus* abstraktních nebo kauzálních „nabývajících“ právních úkonů. V evropské občanskoprávní literatuře se vede diskuse usilující o revizi pojetí obecné zásady kauzality právních úkonů navyšujících¹. Souvisí to bezprostředně s přípravou evropského občanského zákoníku, kterou se zabývá tzv. „Padovská“ skupina a skupina Christiana von Bahra². Obecně řečeno, z hlediska uplatnění zásady kauzality závisí platnost nabývání od regulérnosti její právní příčiny. Naopak, z abstraktního hlediska platí, že pokud chybí souvislost mezi regulérností *causa* a platností nabytí, tak platnost nabývání by měla vyplývat ze zákona.

V doktríně polského a českého občanského práva je dnes tato problematika také předmětem živých diskusí³. Této otázce se budeme věnovat v našem článku. Uvedený problém se stal zvláště kontroverzním po zavedení zásady smluvní svobody do dosavadních „socialistických“ zákoníků a také v souvislosti s rozvojem tržního hospodářství, které, podle některých autorů, znemožňuje přijetí obecné zásady kauzality⁴.

Dosavadní spory kolem této otázky ukazují, že odpověď bude nutné hledat mimo dogmatické uvažování. Určitá východiska nabízí diskuse o filozofických základech teorie užívání jazyka a s tím související analýza pojmu jednání. Tato diskuse probíhá na půdě filozofie vědomí (*philosophy of mind*), která vychází z výzkumu prováděného tzv. kognitivními vědami.

Cílem našeho výkladu je kritické vysvětlení podstaty občanskoprávních úkonů s ohledem na nejnovější výzkumy z oblasti filozofie jazyka a myšlení, zvláště pojmu intencionality. Právní úkony budeme považovat za druh lidského jednání, které má aktivní charakter a které umožňuje subjektu zachovat jeho autonomii, ale také mu dovoluje postupovat jinak, než stanovená nařízení. Subjekt právního úkonu není pouze autonomním subjektem, ale také je uvědomělý a má svobodnou vůli. Díky těmto vlastnostem může být iniciátorem svého jednání a v důsledku toho se může rozhodovat svobodně a racionálně, což platí rovněž při utváření občanskoprávních vztahů.

1. ÚVAHY O CAUSAE PRÁVNÍCH ÚKONŮ V ŘÍMSKÉM PRÁVU

V části D.2, 13, 6, 3 vyjmenovává Labeon tři právní důvody vykonání právního úkonu:

„Rationem autem esse Labeo ait ultro citro dandi accipiendi, credendi, obligandi solvendi sui causa negotiationem (...)“

Labeonův výrok se zároveň týká druhů *causa*⁵. V románské literatuře se vychází z názoru, že *causa* úzce souvisí s popisem bankovních činností, což dokládá další část textu, především pojem *constituit*. Tento pojem se s největší pravděpodobností týká *constitutum*

* Článek byl připraven v rámci spolupráce Katedry právní teorie Právnické fakulty v Brně a Katedry právní teorie v Lodži na řešení fakultního projektu „Evropský kontext vývoje českého práva po vstupu do EU“.

** Ph.D. Mariusz Golecki, Uniwersytet Łódzki, LL.M. Cantab.

Ph.D. Bartosz Wojciechowski, Uniwersytet Łódzki, soudce obvodního soudu v Radomsku

¹ V rámci nejnovějších publikací, které se věnují této problematice viz mj.: BASSANI, W., MINKE, W. Europa sine causa?. „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht“, 1997, č. 3; VACCA, L. (red.) Causa e contratto nella prospettiva storico-comparatistica. Torino, 1997; SCHOLL, TH. Die Rezeption des kontinental – europäischen Privatrechts in Lateinamerika am Beispiel der allgemeinen Vertragslehre in Costa Rica. Berlin, 1999; HÄHNCHEN, S. Die causa conditionis. Ein Beitrag zum klassischen römischen Konditionenrecht. Berlin, 2003; INAUEN, C. Causa im schweizerischen Vermögensrecht. Zürich, 2004; RULAND, Y. M. Die Causa der Obligation. Rechtshistorische und rechtsvergleichende Perspektive nach Einführung des Nieuw Burgerlijk Wetboek in den Niederlanden. Köln – Berlin – München, 2004.

² Srov. VON BAHR, CH. Práce na projektu Evropského Občanského Zákoníku. „Państwo i Prawo“, 2000, č. 10; European Contract Code – Preliminary Draft. Univerita di Pavia, 2001.

³ Srov. mj. KANDA, A. Zur Rekodifizierung des tschechischen Privatrechts. Wirtschaft und Recht in Osteuropa, 1997, sv. 12., s. 441 a násl.; TELEČ, I. Některé kritické poznámky k návrhu koncepce občanského zákoníku. Právní rozhledy, 1997, č. 5, s. 225 a násl. O přijetí zásady kauzality v českém právu svědčí mj. text čl. 495 OZ – viz ELLÁŠ, K., BEJČEK, J., MAREK, J., POKORNÁ, J., RABAN, P. Kurs obchodního práva – Obchodní závazky. Cenné papíry. Praha, 1996, s. 200; 427.

⁴ TRACZ, G. Aktualność generalnej reguly kauzalności czynności prawnych przysparzających w prawie polskim. „Kwartalnik Prawa Prywatnego“, 1997, sv. 3., s. 499–530; ZARADKIEWICZ, K. Numerus apertus abstrakcyjnych czynności prawnych w polskim prawie cywilnym. „Kwartalnik Prawa Prywatnego“, 1999, sv. 2., s. 247–297.

⁵ Srov. D'ORS, A. Replicas Panormitanas II. El contractus segun Labeon a proposito de una critica de Albanese. Revista de Estudios Historico – Juridicos, 1976, č. 1, s. 29–30; Albanese, B. 'Agere', 'genere' e 'contrahere' in D.50,16,19 congettura su una definizione di Labeone. „Studia et Documenta Historiae et Iuris“, 1972, č. 38, s. 205–206.

debiti alieni. Podle názoru A. D'Orsa byl tento výraz interpolován a Labeonův výrok se původně týkal *receptum argentarii*⁶. Tato poznámka je celkem přesvědčivá a obecně se má za to, že justiniánští kompilátoři programově nahrazovali všechny odkazy na *receptum argentarii* a používali místo nich název *constitutum debiti alieni*.

Podstatnějším problémem je ale to, ve kterém místě končí Labeonův výrok a čeho se přesně týká. Je velmi pravděpodobné, že úryvek D.2,13,6,3 neobsahuje pouze názor Labeona, který cituje Ulpián v čtvrté knize *Komentáře k Praetorskému ediktu*, ale obsahuje také názor nebo komentář samotného Ulpiána.

Text zahajuje Ulpián výrokem: „*Rationem autem esse Labeo ait*“ (...). Následně Ulpián uvádí Labeonův názor, týkající se *rationes* bankovních operací. Pro porozumění smyslu Labeonova výroku je důležité položit si otázku, zda tento výrok zahrnuje celou část D.2,13,6,3 nebo končí v určitém bodě, a následně je doplněn komentářem nikoli Labeona, ale již Ulpiána.

Pokud by tomu tak bylo, pak by to znamenalo, že Labeonův výrok se nemusí týkat jen bankovních operací. Je to totiž typická *partitio*, ve které *totum* stanoví pojem *causa negotii* a kde opět jednotlivými *partes* jsou: *causa dandi accipiendi, causa credendi, causa obligandi, causa solvendi*.

Na první pohled je zřejmé, že třetí z uvedených právních důvodů, *causa obligandi solvendi*, se týká pojmu *obligatio* ve významu právního úkonu, který vede ke vzniku závazku. *Ultero citroque obligatio a ultero citro obligandi solvendi sui causa negotiationem* jsou tak velmi podobné. Proto definici kontraktu jako *ultero citroque obligatio* bychom měli přehodnotit ve světle druhého Labeonova výroku, ve kterém mluví o *causa obligandi solvendi*.

Pojem *causa obligandi solvendi* znamená, dle našeho názoru, jednak důvod k přijetí závazku a také důvod plnění závazku. V obou případech je právním důvodem, jak při přijetí závazku, tak i při jeho plnění, zavázání se a tomu odpovídající výkon závazku druhé strany. Tuto skutečnost vyjadřuje pojem *ultero citro obligandi solvendi*. Jestliže tedy spojíme oba Labeonovy výroky, tak zjistíme, že definici *contractum* jako *ultero citroque obligatio* musíme chápat v tom smyslu, že důvodem závazku jedné smluvní strany je závazek

strany druhé. Taková interpretace se neliší od přijaté doktríny, s jednou výhradou, že podstata kontraktu by se neměla spatřovat ve dvoustrannosti závazku, ale v kauzalitě, jak ji vyjadřuje *causa obligandi vel acquiritia* v současném občanském právu.

Zvláštní roli ve vývoji pojetí smlouvy sehrál názor Aristona, který uvádí Ulpián⁷. Ariston zastává názor, že dohody založené na základě *ius gentium*, které neodpovídají schématu pojmenovaných smluv a které byly žalovatelné podle praetorského ediktu, se stávaly smlouvami v případě existence *causa*.

Postglosátoři spojovali termín *causa* se splněním závazku jednou ze stran. Na základě Ulpiánovy systematiky dohod a Aristonova pojetí *causa* vypracovali učení, zabývající se napadnutelností neformální smlouvy. Přitom používali scholastickou teorii *causa*, která byla odvozena z Aristotelovy filosofie. Toto spojení římského práva se scholastickou teorií příčinnosti dalo později podnět ke vzniku teorie kauzality důvodných právních úkonů, zvláště dohod.

Postglosátoři vytvořili obecnou teorii smluvních závazků na základě syntézy římského závazkového práva, vycházejícího z Aristotelova pojetí distributivní a výměnné spravedlnosti. V souvislosti s napadnutelností smlouvy otevřeli cestu k učení o *causa*⁸. Rovněž zavedli zásadu, převzatou od kanonistů, která říká, že přísliby samy o sobě nejsou pouze morálně, ale i právně závazné, jestliže je jejich uzavření zdůvodněno rozumným a slušným cílem. Tato zásada, vyjádřená v *pacta sunt servanda*, neměla tedy absolutní charakter. Současně abstrahovala od formy, v jaké byl příslib učiněn. Stejný názor měli italská právníci 15. století, a také již v 14. století v Německu M. Wasenbeck, nebo v 16. století U. Zaius. Stoupencem této teorie byl rovněž v 16. století Alciatus, který poukazyval na rozpor neuznání napadnutelnosti dohody stran z hlediska *ius gentium*.

C. Wolff na základě „evolučního“ výkladu pramenů římského práva, především vyřešením rozporů mezi názory Ulpiána a Juliána, které se týkaly povahy *traditio*, zformuloval teorii dispozičních právních úkonů abstraktního charakteru. Podle jeho názoru C. F. von Savigny vyvodil teorii abstraktních dispozičních úkonů jen z abstraktního charakteru římského *traditio*. (*Verfügungsgeschäfte*)⁹.

⁶ VIZ D'ORS, A. Réplicas panormitanas II... op. cit. s. 30.

⁷ (Ulp. D.2,14,7 pr.): „Iuris gentium conventiones quaedam actiones pariunt, quaedam exceptiones.“

§ 1: Quae pariunt actiones, in suo nomine non stant, sed transeunt in proprium nomen contractus: ut emptio venditio, locatio conductio, societas, commodatum, depositum, et ceteri similes contractus.

§ 2: Sed et si in alium contractum res non transeat, subsit tamen causa, eleganter Aristo Celso respodit esse obligationem. Ut puta dedi tibi rem ut mihi aliam dares, dedi ut aliquid facias: hoc συναλλαγμα esse et hinc nasci civilem obligationem. et ideo puto recte Iulianum a Mauriciano reprehensum in hoc: dedi tibi Stichum, ut Pamphilium manumittas: Manumisisti: evictus est Stichus. Iulianus scribit in factum actionem a praetore dandam: ille ait civilem incerti actionem, <id est praescriptis verbis> sufficere: esse enim contractum, quod Aristo συναλλαγμα dicit, unde haec nascitur actio.“

⁸ GORDLEY, J. The Philosophical Origins of Modern Contract Doctrine. Oxford, 1991, s. 49–63. SÖLLNER, A. Die causa in Konditionen- und Vertragsrecht des Mittelalters bei den Glossatoren, Kommentatoren und Kanonisten. „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte“, 1960, č. 77, s. 229–240.

⁹ VON SAVIGNY, C. F. Das Obligationenrecht. Berlin, 1853, t. II, s. 254 a násl. Rozvoj Savignyho koncepce popisujeme na základě práce FELGENTRAEGERA, W. Friedrich Carl v. Savignys Einfluß auf die Übereignungslehre. Leipzig, 1927, s. 38.

Východiskem těchto názorů byla analýza dvou částí textů římských právníků Ulpiána a Juliána, které se týkají abstraktního nebo kauzálního charakteru tradice¹⁰.

Text pocházející od Ulpiána ukazuje na to, že k nabytí jmění je nutná *causa* v podobě právního titulu. Na druhou stranu se zdá, že Julián nepovažoval existenci takové *causa* za nutnou, protože *causa* dohody stran nemá vliv na převod vlastnictví. Savigny reprezentoval názor pocházející od Juliána, který použil za jeden z hlavních argumentů a který vysvětloval abstraktní charakter dispozičních úkonů v německém právu¹¹. V Savignyho výkladu měly mít dispoziční úkony stejně tak abstraktní charakter, jaký podle něj mělo římské *traditio*. *Traditio* bylo uznáno současně za právní úkon dvoustranně závazný, čili za samostatnou dohodu s dispozičním účinkem.

Na tomto místě je nutné poznamenat, že interpretace římského práva ohledně napadnutelnosti smlouvy byly značně rozporné. Francouzští právníci pojímali *causa*, neboli právní důvod, jako problém závazků. Savigny zase chápal problém *causa* jako problém kondikce¹². Tento rozpor byl odrazem situace, která panovala mezi právníky klasického římského práva.

Připomeňme jen, že tento spor se týkal napadnutelnosti nepojmenované smlouvy. V úryvku D.2,14,7,2 poukazuje Ulpián na dvě rozporná řešení. Předně Ariston říká, že neplnění vzájemného závazku bylo důvodem pro přiznání smluvní žaloby poškozené straně. Celsus zase tvrdí, že v téže situaci by se mělo použít nejpravděpodobnější *condictio*, kterým se měl získat zpět předmět plnění stranou, které vznikla škoda. Je zřejmé, že zatímco Ariston kvalifikoval existující faktický stav jako situaci, ve které strany uzavřely smlouvu, tak Celsus poukazoval na to, že existující smlouva mezi stranami není dostatečným důvodem k nabytí majetku.

Oba právníci tak používali termín *causa* ve dvou různých významech. Ariston ztotožňoval pravděpodobně *causa* se splněným závazkem, naproti tomu Cel-

sus připisoval *causa* existujícímu právnímu základu, který je důvodem k udržení nabytí. Tímto právním základem v dané situaci mohla být platně uzavřená smlouva nebo také, co se zdá být více pravděpodobné, řádné splnění protiplnění ve prospěch druhé strany stranou, která nabyla práva.

2. VÝCHODISKA PŘIJETÍ ZÁSADY KAUZALITY V ROMÁNSKÉM A NĚMECKÉM PRÁVNÍM SYSTÉMU

Výše uvedené interpretace římského práva jsou dodnes základem pro rozlišení dvou systémů občanského práva, ze kterých jeden nazýváme stručně románským, do kterého řadíme mezi jinými francouzské občanské právo (čl. 1108 francouzského Code civil) a italské občanské právo. Tento systém práva považuje za podmínku platnosti smlouvy poctivý důvod závazku, *causa illicite*. Druhý systém, německý, omezuje učení o *causae* na otázku bezdůvodného obohacení (německé občanské právo).

Na základě francouzského občanského zákoníku můžeme konstatovat, že všechny právní úkony zkoumá v souvislosti s jejich důvody. Následkem toho závazek uzavřený bezdůvodně nebo z falešného či nevhodného důvodu je neplatný (čl. 1131 CC). *Causa* má tedy ukázat, proč se strany vůbec zavázaly¹³. V literatuře se rozlišuje *cause du contrat* a *cause de l'obligation*. První z nich ukazuje na právní důvod v subjektivním smyslu, čili vysvětluje motivy uzavření smlouvy. Druhá je zase základem závazku stran v objektivním smyslu a tkví v povaze dané smlouvy. Jinými slovy, obsah norem čl. 1108 a 1131 CC říká, že právní vztah ve francouzském právu má vždy nutně kauzální charakter¹⁴. Platnost každého právního úkonu zde závisí na existenci a akceptovatelnosti právem určené *causae*. Ke vzniku závazku tedy nestačí pouze samotná vůle stran¹⁵. V systému francouzského občanského práva se chápe pojem *causae* široce, protože zahrnuje

¹⁰ Ulp. D.12.1.18pr. *libro septimo disputationum*

„Si ego pecuniam tibi quasi donaturus dedero, tu quasi mutuam accipias, Iulianus scribit donationem non esse: sed an mutua sit, videndum. et puto nec mutuam esse magisque nummos accipientis non fieri, cum alia opinione acceperit. quare si eos consumperit, licet conditione teneatur, tamen doli exceptione uti poterit, quia secundum voluntatem dantis nummi sunt consumpti.“

Iul. D.41.1.36 *libro tertio decimo digestorum*

„Cum in corpus quidem quod traditur consentiamus, in causis vero dissentiamus, non animadverto, cur inefficax sit traditio, veluti si ego credam me ex testamento tibi obligatum esse, ut fundum tradam, tu existimes ex stipulatu tibi eum deberi. nam et si pecuniam numeratam tibi tradam donandi gratia, tu eam quasi creditam accipias, constat proprietatem ad te transire nec impedimento esse, quod circa causam dandi atque accipiendi dissenserimus.“

¹¹ Srov. RANIERI, F. Die Lehre der abstrakten Übereignung in der deutschen Zivilrechtswissenschaft des 19. Jahrhunderts, Wissenschaft und Kodifikation des Privatrechts im 19. Jahrhundert. Die rechtliche Verselbstätigung der Austauschverhältnisse vor dem Hintergrund der wirtschaftlichen Entwicklung und Doktrin. Red. COING, H., WILHELM, J. Frankfurt am Main, 1977, t. II, s. 90–111.

¹² Co se týká vlivu Savignyho na regulaci obsaženou v BGB a na současné německé právo, srov. WILHELM, J. Rechtsverletzung und Vermögensentscheidung als Grundlagen und Grenzen des Anspruchs aus ungerechtfertigter Bereicherung. Bonn, 1973, s. 32–40.

¹³ MONTANIE, J. C. Le contrat. Grenoble, 1992, s. 55; PYZIAK – SZAFNICKA, M. Uznanie długu. Łódź, 1995, s. 45.

¹⁴ RIEG, A. Le rôle de la volonté dans l'acte juridique des obligations. Paris, 1961, s. 292. Autor zde píše: „Inter partes, le rapport juridique est toujours et nécessairement cause“. Citat převzany z PYZIAK – SZAFNICKA, M. Uznanie długu. op. cit. s. 44.

¹⁵ PYZIAK – SZAFNICKA, M. Uznanie długu. op. Cit., s. 46.

jak tzv. bezprostřední objektivní *causae* (*causa proxima*), tak i nepřímou subjektivní *causae* (*causa remota*). Zároveň je nutné zdůraznit, že nepřímá *causa* (obsahující motiv strany) má vliv na neplatnost právního úkonu pouze tehdy, když má povahu determinujícího motivu, bez něhož by nedošlo k vykonání daného úkonu¹⁶.

Rovněž v italském právu je přijímána obecná zásada kauzality, a sice v čl. 1325 italského občanského zákoníku, který za nutnou náležitost platnosti smlouvy označuje právní důvod smlouvy. Tento důvod chápe italské právo zásadně jako ekonomickou nebo společensko-ekonomickou funkci smlouvy. Pojetí *causa* v italském právu se však nekryje s pojetím *causa* závazku ve francouzském právu, nebo jak je pojmuto v polském právu, kde *causa* právních úkonů znamená nabytí. V italském právu *causa* nestanoví typický důvod závazku jedné strany (tak jako *causa obligandi vel acquirendi*), ale důvod společný oběma smluvním stranám. Z toho plyne, že jediným typem *causa* v italském právu může být jen *causa contrahendi*.

Tento názor potvrzuje také skutečnost, že v italském právu by se těžko hledalo použití pro *causa solvendi*. V souladu s čl. 1376 italského občanského zákoníku k převodu práv dochází na základě síly porozumění stran a uzavření smlouvy tak samo vede k jejímu plnění¹⁷. V takovémto systému není místo pro situaci, ve které uzavření smlouvy může být důsledkem nutnosti plnění závazku (jak je to například v polském právu v souvislosti se zněním čl. 156 KC). V situaci, kdy důsledkem uzavření reálné smlouvy by došlo k předání věci, nemohla by být tato smlouva označena jako jednání *solvendi causa*. Ve skutečnosti totiž předání věci má ten smysl, že je úkonem učiněným *contrahendi causa*, čili právě kvůli uzavření smlouvy.

Oproti románským zákonodárcům nebere německé právo pojem *causa* jako součást smlouvy, od její existence a správnosti jsou závislé právní důsledky smlouvy. Zejména německý občanský zákoník (BGB) nezná pojem nevhodné *causa* a ke kontrole účelu a obsahu dochází použitím jiných mechanismů (tzv. *Inhaltskontrolle*)¹⁸. Charakteristickými znaky obecného pojetí smluvního závazku v německém právu, v souladu s německou právní doktrínou, jsou: jednotné a abstraktní pojetí smlouvy jako dvoustranného právního úkonu a existence mechanismů úzce vymezené kontroly obsahu smlouvy, které nahrazují konstrukci neoprávněného důvodu nabytí jmění (*causa illicita*). V souvislosti s tím platnost nebo existence smlouvy není závislá na regulérnosti *causa*.

V německé doktríně se často objevuje názor, že kauzální nebo abstraktní charakter právních úkonů nabytí a především závazků patří do oblasti osobní autonomie a vyplývá z vůle stran. Současně zde na rozdíl od románského zákonodárství neexistuje katalog náležitostí smlouvy, jako například předmět, dohoda stran nebo *causa*. Za zmínku stojí také to, že BGB učinil kauzální nebo abstraktní charakter závazkových právních úkonů (také smluv) závislým na vůli stran. Tato zásada se promítá do pojetí *causa* jako součást obsahu právního úkonu v podobě motivu nebo právního účelu. U této zásady však existují dvě výjimky. První z nich se týká vzájemných kauzálních dohod, druhá pak souvisí s právními úkony, jejichž abstraktnost vyplývá z obsahu ustanovení BGB.

Pojem kauzality má však také význam mimo oblast práva. Zde se jeví *causa* jako motiv, který nás vede k uzavření smlouvy. Pojem *causa* se tedy týká účelového charakteru závazků a váže se na fakt přijetí závazku druhou stranou¹⁹. Zde můžeme mluvit o dvojí účelnosti. Za prvé má účelový charakter přijetí závazku druhé strany, to znamená souhlas druhé strany s obsahem závazku. Za druhé má tento účelový charakter rovněž samotný závazek strany. Tato konstrukce se projevuje v rámci nabídkového systému uzavírání smluv.

3. SPOR O OBECNOST ZÁSADY KAUZALITY V POLSKÉM OBČANSKÉM PRÁVU

Již rudimentární prezentace uvedených dvou systémů pojetí obecnosti zásady kauzality právních úkonů ukazuje na složitost a strukturovanost celé problematiky. V poslední době se o této otázce vedou velmi živé diskuse rovněž v Polsku. V rámci možnosti, jakou k prezentaci tohoto problému poskytuje forma odborného článku, není možné komplexní zpracování této problematiky, proto se v následujícím výkladu omezíme pouze na několik, dle našeho názoru zásadních argumentů vznesených pro a proti teorii o *causae*.

V situaci, ve které dochází ke kauzálním úkonům, neexistence nebo odpadnutí *causae* vyvolává neplatnost právních úkonů. V případě abstraktních úkonů se tato závislost nevyskytuje. V právní literatuře se zdůrazňuje, že převaha kauzálních úkonů nad abstraktními v daném systému bývá závislá na stupni hospodářského rozvoje určitého státu. Např. A. Wolter výstižně poznamenává, že ne náhodou Napoleonův kodex jako ranně kapitalistický zákoník nezná vůbec abstraktní

¹⁶ Rozsudek Francouzského Kasačního soudu ze dne 7. října 1998. „Bulletin des arrêts de la Cour de Cassation – Chambres civiles“, I/285; rovněž *Tournafond, O. L'influence du motif illicite ou immoral sur la validité du contrat. Le Dalloz*, 1999, nb. 237.

¹⁷ Je nutné zmínit, že tento předpis se nevztahuje na smlouvy reálné, které působí jen v rovině závazkové.

¹⁸ Tuto roli plní obzvláště § 134 BGB, který se týká neplatnosti takového právního úkonu, který je v rozporu s Ústavou; § 138, § 138 BGB mluví o neplatnosti právního úkonu, který je v rozporu s dobrými mravy a vede k vykořisťování jedné strany; § 242 BGB ustanovuje příkaz respektovat zásadu dobré víry při vykonávání závazku, uváděný dříve v § 311 BGB (2002), neboli dřívější § 9 AGBG, který obsahoval klauzuli kontroly všeobecných podmínek dohod.

¹⁹ Viz KLINKE, U. *Causa und genetisches Synallagma. Zur Struktur der Zuwendungsgeschäfte*. Berlin, 1983, s. 117.

úkony (ani směna nemá abstraktní charakter), zatímco občanský zákoník, který vznikl v době rozvinutých kapitalistických vztahů, připisuje mnohým právním úkonům již abstraktní charakter²⁰.

Abstraktní charakter právních úkonů umožňuje rychlejší hospodářský rozvoj. Například přijetí modelu abstraktních právních úkonů v situaci nařízení osoby, která je nabyvatelem, odpovídá v tomto případě pouze obligační nárok (*condictio*) z titulu bezdůvodného obohacení. Jinak řečeno, úkon odloučen od svého základu zůstává platný, ale nabyvatelské straně přísluší pouze zjišťování nároku obligační povahy, což má bezpochyby méně významnou roli, než o jaké pojednává obsah čl. 409 KC²¹. Z tohoto stručného přehledu vyplývá, že problematika kauzality má nejen zásadní teoretický, ale především praktický význam.

Za klasický názor na téma kauzality se v polské literatuře považuje stanovisko W. Czachórskiego, který proklamoval závaznost obecné zásady kauzality v polském právu²². Ve svém pojetí navázal na dřívější názor R. Longchampse de Beriera, který napsal: „...z povahy věci vyplývá, že každý závazek, jako navýšení majetku věřitele, má svůj důvod, který plyne z postavení majetku dlužníka“²³. Pouze ve výjimečných případech, v situaci vynucené potřebou změny, připouštěl existenci abstraktních závazků, tj. oddělených od důvodu jejich vzniku.

Podobně uvažoval jiný významný polský civilista A. Wolter, podle kterého „nikdo, kdo myslí rozumně, nic neposkytuje ve prospěch druhé osoby bezdůvodně“²⁴. Naproti tomu abstraktní úkon podle tohoto autora v sobě obsahuje nepřírozenou část, protože je odloučen od svého hospodářského základu. Tento názor je recepcí názorů francouzských právníků (J. Domata a R. Pothiera), kteří byli inspirováni přirozenoprávním myšlením, a to zejména názory Grotia a Pufendorfa.

Zde důvodem nabytí je právně pojímaný účel, který objasňuje, proč došlo k nabytí²⁵. Dále pak S. Grzybowski dodává, že z pohledu normativního pojmání *causae* jsou významné pouze takové účely, které mají své místo v motivační sféře, bezprostředně související s obsahem právního úkonu, a které jsou současně typické a stanoví objektivní motivy jakéhokoli právního jednání²⁶.

V odborné literatuře se rozlišují tři postatné formy právního základu nabytí:

- *causa solvendi*, jejíž cílem je oprostění se od povinnosti nabyvatele,
- *causa obligandi vel acquirendi*, jejíž účelem je nabytí práv nebo jiného majetkového prospěchu nabyvatelem,
- *causa donandi*, která obsahuje situaci, ve které dochází k právnímu úkonu pouze za účelem navýšení ve prospěch jiného subjektu bez žádného ekvivalentu²⁷.

V odborných publikacích se také vede spor o odlišení, tzv. *causae* určující²⁸, a zvláště *causa cavendi*, která má stanovit příčinu zabezpečení. G. Tracz tvrdí, že se „*causa cavendi*“ vyskytuje v jiné rovině uvažování než tradiční triada [...] *causa*. Má více význam hospodářského účelu, nežli účelu právního úkonu. V pojmu *causa cavendi* můžeme podrobně vymezit přinejmenším *causam solvendi* nebo *causam donandi*. K takové závislosti mezi třemi *causa* však nedochází“²⁹.

Z. Radwański ukazuje, že uvedené typy *causae* fungují zároveň v rámci subjektivní a také i objektivní teorie kauzality, protože představují různé formy právního důvodu nabytí³⁰. Samozřejmě, když používáme termín *causa*, musíme jasně vymezit, jestli máme na mysli *causa* závazku (*causa obligationis*) nebo *causa*

²⁰ WOLTER, A., IGNATOWICZ, J., STEFANIUK, K. Prawo cywilne. Zarys części ogólnej. 2. vyd. Warszawa, 2001, s. 272–273. Obdobně TRACZ, G. Aktualność generalnej reguły kauzalności ... op. cit. s. 507–509, 516.

²¹ Tento předpis sanuje zásadu aktuálnosti obohacení, neboť osoba zavázaná k vracení bezdůvodného obohacení se může osvobodit od zodpovědnosti, když prokáže, že zisk použila nebo ztratila takovým způsobem, že již není nadále obohacena (tzv. konzumpční spotřeba).

²² CZACHÓRSKI, W. Czynności prawne przyczynowe i oderwane w polskim prawie cywilnym. Warszawa, 1952.

²³ LONGCHAMPS DE BERIER, R. Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań. t. 1. Warszawa, 1934, s. 72 a násl.

²⁴ WOLTER, A., IGNATOWICZ, J., STEFANIUK, K. Prawo cywilne ... op. cit. s. 270.

²⁵ CZACHÓRSKI, W. Czynności prawne przyczynowe i ... op. cit. s. 23.

²⁶ GRZYBOWSKI, S. System prawa cywilnego. t. I. Red. CZACHÓRSKI, W. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 1974, s. 497 a násl. Rovněž jiní autoři si všimají, že *causa* je typizovanou součástí, a tedy určené typy právních důvodů by měly být úzce spjaty s daným druhem právních úkonů. Viz LĘTOWSKA, E. Umowa o świadczenie przez osobę trzecią. Warszawa, 1970, s. 96 a násl.; WOLTER, A., IGNATOWICZ, J., STEFANIUK, K. PRAWO CYWILNE ... op. cit. s. 270 a násl.

²⁷ WOLTER, A., IGNATOWICZ, J., STEFANIUK, K. PRAWO CYWILNE ... op. cit. s. 271.

²⁸ Tato *causa* je typologizována v polské literatuře m.j. PYZIAK – SZAFNICKĄ, M. Uznanie długu. op. cit. s. 82–89; RADWAŃSKYM, Z. Prawo cywilne – część ogólna. Warszawa, 2005, s. 230.

²⁹ TRACZ, G. Umowa gwarancji ze szczególnym uwzględnieniem gwarancji bankowej. Kraków, 1998, s. 151 a násl. Autor se totiž domnívá, že „pojem *causae*, neboli pojem právního účelu nelze ztotožňovat s pojmem účelu hospodářského. *Causa* je právním účelem nabytí, typickým a objektivním, který odpovídá na otázku, proč subjekt vykonává právní úkon. [...] Účel dohody, často nazývaný také hospodářským účelem, vysvětluje naopak další atypické a neobjektivní motivy jednání smluvní strany, a zejména blíže určuje, jakého hospodářského výsledku chtějí strany dosáhnout uzavřením dané smlouvy“.

³⁰ RADWAŃSKI, Z. [w:] System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna. Red. RADWAŃSKI, Z. Warszawa, 2004, t. 2, s. 193.

³¹ ZARADKIEWICZ, K. Numerus apertus abstrakcyjnych ... op. cit. s. 259 – 261.

plnění (*causa solutionis*)³¹. V literatuře se výstižně uvádí, že definování *causam* v kontextu závazkového právního úkonu znamená její ztotožnění s právním důvodem. Avšak když *causae* bereme jako důvod plnění-dispozice, jedná se zde o právní základ, přičemž druhově odpovídá výlučně *causa solvendi*³². Zde zjišťujeme, že na poli polského občanského zákoníku nevzbuzuje kauzální charakter nařizujících smluv zásadní pochybnosti. Znamená to, že podle čl. 156 KC platnost smlouvy o převodu majetku, při plnění závazku plynoucího z dříve uzavřené smlouvy zavazující k převodu majetku a také při jeho plnění plynoucího ze zápisu, bezdůvodného obohacení nebo jiné okolnosti, závisí na existenci tohoto závazku.

4. INTENCIONALITA LIDSKÉHO JEDNÁNÍ A KAUZALITA PRÁVNÍCH ÚKONŮ

V polské občanskoprávní literatuře jsou pořád diskutovány otázky, které se týkají konkretizace pojmu *causae*. Jak jsme již dříve naznačili, převažují definice s psychologickým momentem, prezentující tento pojem jako představovaný účel (budoucí stav věci), který stanoví motiv jednání nabyvatele. Někteří autoři jsou ale pro oddělení pojmu *causae* od pojmu motiv. Přitom ukazují na to, že motiv nemá právní význam³³. Podobně Z. Radwański zdůrazňuje, že takovéto odvolávání se k účelu nic nevysvětluje, protože zde není jasný vztah k pojmu důvod. Tento autor upozorňuje na koncepci Ch. a O. Weinbergerových, podle kterých je důvodový vztah objektivním vztahem mezi skutečně existujícími fakty, zatímco teleologický vztah je závislý na vůli³⁴.

V důsledku toho Z. Radwański uznává, že *causa* je součástí obsahu úkonu nabytí anebo součástí jiné činnosti nebo právního vztahu, a to díky důvodu nabytí. Kauzalita takových jednání nevzbuzuje žádné pochyby, protože vyplývá přímo z obsahu daného typu právního úkonu. Do této skupiny můžeme zařadit rovněž úkony, u kterých právní předpis výslovně mluví o je-

jich kauzálním charakteru. Takovéto úkony můžeme nazvat buď kauzálními právními úkony materiálními (platnost nabytí závisí na *causa*), nebo kauzálně formálními (projevení *causa* v obsahu úkonu)³⁵. Problémem se stává teprve až vymezení úkonů, které jsou materiální, ale formálně odložené. To znamená takové, jejichž platnost závisí na regulérnosti *causa*, ale nemusí být obsažena v obsahu úkonu (smlouva o převodu práv, přenechání dědictví).

Pokud bychom měli učinit nějaký závěr, tak můžeme říci, že oponenti teorie kauzality tvrdí, že odlišení *causa* jako součásti kritéria platnosti právního úkonu není nutné. U závazkových smluv je ztotožněna s objektivně podstatnými součástmi, což činí její odlišení zbytečným³⁶.

Causa se v občanskoprávní doktríně vymezuje jako účel nebo motiv učiněného nabytí. Současně hraje podstatnou roli odlišení právního účelu a motivu³⁷. Jestliže budeme o podstatě *causa* uvažovat z filozofickoprávního hlediska, jsou pro nás významná zjištění K. Zaradkiewicze, podle kterého se *causa* chybě označuje jako „impuls poslední motivační řady“³⁸. *Causa* nabývacích právních úkonů se totiž rozumí takový motiv, který byl vyjádřen v obsahu právního úkonu³⁹. Například motivem kupujícího, v případě prodeje věci, je nabytí vlastnického práva k věci, zatímco motivem prodávajícího v téže situaci je nabytí určitého peněžního obnosu. *Causa* je tedy z pohledu právních následků motivem relevantním, čili takovým, na jehož uskutečnění závisí platnost smlouvy. Kdybychom chtěli zachytit právní důvod subjektivně, tak by to nebylo proto, že je součástí motivační sféry člověka, ale proto, že usiluje o dosažení právních následků „typických“ pro určené úkony. Jinak řečeno, strana, která vykonala úkon, určuje v rámci jí připsané autonomie vůle (smluvní svobody) účel (čl. 353 a čl. 65 pol.obč.z.), a tím i *causa* daného úkonu.

Právní úkony představují určitý typ vnějšího lidského jednání. Z pohledu formálního je právní úkon aktem vyjádření. Z pohledu skutkového je to vyjádření regulujícího charakteru, čili takové, které vyvolává právní následky ve formě vzniku, změny nebo zániku

³² ZARADKIEWICZ, K. Numerus apertus abstrakcyjnych. op. cit. s. 260; GUTOWSKI, M. Zasada kauzalności czynności prawnych w prawie polskim. „Państwo i Prawo“, 2006, č. 4, s. 9.

³³ RADWAŃSKI, Z. Prawo cywilne – część ogólna. op. cit. s. 228.

³⁴ WEINBERGER, CH., WEINBERGER, O. Logik, Semantik, Hermeneutik. München, 1979. s. 140 a násl.; viz také PLESZKA, K. Uzasadnienie decyzji interpretacyjnych przez ich konsekwencje. Kraków, 1996. s. 146 a násl.

³⁵ WOLTER, A., IGNATOWICZ, J., STEFANIUK, K. PRAWO CYWILNE ... Op. cit. s. 273.

³⁶ WESTERMANN, H. P. Die causa im französischen und deutschen Zivilrecht. Berlin, 1967, s. 36–38; DROZD, E. Przeniesienie własności nieruchomości. Warszawa – Kraków, 1974, s. 104–107. Podle tohoto autora „závazek k zaplacení ceny, která má být předmětem závazku prodávajícího, je zároveň konstitutivním elementem kupní smlouvy; bez dohody o elementu není koupě. Oznacení tohoto elementu právním základem, právním důvodem atd. nepřináší nic nového k vysvětlení podstaty kupní smlouvy. Spíše naopak, když je cizím dodatkem, který nemá žádný normativní základ, zbytečně komplikuje celou situaci.“ Viz rovněž KUBAS, A. Causa czynności prawnej a zobowiązania z aktu administracyjnego. „Studia Cywilistyczne“, 1974, t. XXIII, s. 52–53; ZAWADA, K. Umowa przelewu wierzytelności. Kraków, 1990, s. 51–52; TRACZ, G. Aktualność generalnej reguły kauzalności ... op. cit. s. 508–510.

³⁷ G. KEGEL zjišťuje, že: „Motiv ist nicht vereinbarte causa, causa ist vereinbartes Motiv“. KEGEL, G. Verpflichtung und Verfügung [w:] Festschrift für Mann. München, 1977, s. 60.

³⁸ ZARADKIEWICZ, K. Numerus apertus abstrakcyjnych ... op. cit. s. 260.

³⁹ STOV. WESTERMANN, H. P. Die causa im französischen und ... op. cit. s. 98–107.

daného právního vztahu. Rovněž je nutné zohlednit to, že právní úkon, stejně jako každé lidské jednání, by měl být zkoumán v souvislosti s jeho racionalitou. Vztahuje se to tedy na přímé nebo nepřímé účely, neboť se má za to, že konečnou (a dostačující) podmínkou pro zjištění racionality určitých jednání je pouze takové konání, které směřuje k realizaci daného účelu. Přirozeně, z hlediska racionality, můžeme hodnotit rovněž námi předpokládaný účel, který musí splňovat určité podmínky, abychom jednání, vedoucí k jeho realizaci, mohli uznat za racionální. V prvním případě máme co do činění s tzv. formální racionalitou (metodologickou, instrumentální), naproti tomu v druhém případě máme co do činění s racionalitou věcnou⁴⁰. V současné filozofii převažuje koncepce tzv. racionality zásad. Tato racionalita spočívá nejen na výběru nejúčinnějších prostředků realizace vybraného účelu, ale spíše na hloubější reflexi týkající se obecně účelů života, na racionalitě tvorby hodnot a na verbalizaci podmínek realizace těchto hodnot⁴¹.

Totíž ze živých tvorů pouze člověk má vlastnosti, které mu umožňují účelové (plánované) působení na okolní svět. Jen člověk se projevuje rozumnou vůlí, schopností učit se, znalostí důvodových souvislostí, uvědoměním si vlastních potřeb, dovedností hierarchizovat hodnoty, schopností rozhodnout se a vybírat prostředky nutné pro realizaci svého rozhodnutí.

Zároveň je nutné zdůraznit, že každé jednání má intencionální povahu. Jákýkoli projev můžeme považovat za jednání pouze tehdy, pokud má intencionální charakter. Obecně řečeno, intencionálním jednáním se chápe jednání vědomě realizované v důsledku určitého rozhodnutí. Někteří autoři zastávají názor, že pokud nějaký jev nemůžeme popsat termíny intence, tak tento jev nemůže být považován za jednání⁴². Myšlení nám dovoluje rozlišovat mezi jednáním, které je odrazem našich záměrů a přesvědčení, tedy takovým, ke kterému směřujeme a za které také zodpovídáme, a jednáním, které je náhodné (třeba náhodné nalezení věci na ulici).

Intencionální podmíněnost dovoluje jednáající osobě jak volbu rozhodnutí, tak volbu zamýšlených jednání. Na tomto místě je nutné zdůraznit, že jednání různých subjektů, učiněná v těch samých vnějších situacích, se mohou odlišovat, a mimo to budou racio-

nální. Vnější situace, v rámci kterých dochází k volbě, nemusejí být odlišné. Nicméně individuálně provedená volba jednání, s ohledem na určité obecné zásady jednání, může být hodnocena jinak z hlediska samostatného subjektu nebo konkrétních, někdy dodatečných faktorů⁴³. Například původně jsem chtěl koupit akcie společnosti, která vstupovala na burzu, aby navýšila svůj kapitál. Nakonec jsem ale vložil svá aktiva do dlouhodobých projektů, i když se mi zdá ten druhý způsob krátkodobě finančně méně atraktivní. Svě rozhodnutí jsem změnil, protože jsem nabyt přesvědčení o tom, že první varianta je spojená s nebezpečím dlouhodobého poklesu kurzu. Moje přesvědčení je tak součástí širší sítě přesvědčení, týkajících se v tomto případě: vědomostí o trhu cenných papírů, chápání nebezpečí spojeného s rizikem ztráty. Z toho vyplývá, že relace mezi přesvědčením a rozhodnutím se považuje za logickou, a nikoliv fyzickou, relaci kauzální⁴⁴. Můžeme ji demonstrovat v nejjednodušší podobě asymetrické relace: je lépe jednat (nejednat) než nejednat (jednat). Pozitivní nebo negativní rozhodnutí pro jednu z alternativ bude záviset právě na našich názorech a preferencích. V souvislosti s výše uvedeným příkladem, rozhodnutí v takovém případě bude záviset na poměru rizika.

Jinými slovy, tato relace mi dovoluje odpovědět na otázku, co je v dané situaci pro mně výhodnější, najít argument umožňující provedení této a ne jiné volby. Podobně v situaci konkurence alternativ jednání (existence mnoha prostředků k dosažení daného cíle) ten, kdo se rozhoduje, seřazuje tyto alternativy na preferenční stupnici (stupnice alternativ volby jednání) podle určených kritérií, nezbytných pro racionální volbu jedné z alternativ.

I když můžeme mluvit o mnoha intencích určitého jednání, přece jen, s ohledem na skutečnost, že intence je založena na nejlepších hodnoceních, nemůžeme takto mluvit o vzájemně se vylučujících intencích⁴⁵. V případě intencí, které jsou mezi sebou v rozporu, by byla jedna z intencí učiněním něčeho, co není možné, a proto takovýto rozpor nemůže existovat. Chci jet o prázdninách na Bali, ale bojím se teroristického útoku. Víím, že mohu mít nezapomenutelné zážitky vyvolané pobytem na tomto idylickém ostrově, a proto nemohu mít současně intenci úplného klidu a nebát se

⁴⁰ KLESZCZ, R. O racjonalności. Studium epistemologiczne – metodologiczne. Łódź, 1998, s. 42.

⁴¹ Srov. HABERMAS, J. Aspekty racjonalności działania, [w:] Wokół teorii krytycznej J. Habermasa. Red. Kaniowski, A. M., Szahaj, A. Warszawa, 1987; ALEXI, R. Theorie der juristischen Argumentation. Frankfurt am Main, 1978, s. 223; KRÓL, M. Teoretyczno-prawna koncepcja prawomocności. Łódź, 1992, s. 73, 77. M. Król rozlišuje racionalitu ve významu instrumentálním, zásadním a ve významu zásadnosti. O právní racionalitě rovněž ZIRK – SADOWSKI, M. Rozumienie ocen w języku prawnym. Łódź, 1984, část II. Racjonalność w prawniczej interpretacji zwrotów oceniających.

⁴² DAVIDSON, D. Actions, Reasons and Causes. „Journal of Philosophy“, 1963, vol. 60, s. 685–700; tentýž, Psychologia jako filozofia. [w:] Eseje o prawdzie, języku i umyśle. Warszawa, 1991, s. 217; tentýž, Jak jest możliwa słabość woli, [w:] Filozofia odpowiedzialności. Red. Hołówna, J. Warszawa, 1997, s. 96–102.

⁴³ ŻEGLEŃ, U. Filozofia umysłu. Dyskusja z naturalistycznymi koncepcjami umysłu. Toruń, 2003, s. 203.

⁴⁴ ŻEGLEŃ, U. Filozofia umysłu ... op. cit. s. 202.

⁴⁵ DAVIDSON, D. Replies to essays, [w:] Essays on Davidson: Action and Events. Red. Vermazen, B., Hintikka, M. B. Oxford, 1985, s. 199–200; NOWAKOWSKI, A. Donald Davidson o intencjach i działaniach, [w:] Intencjonalność jako kategoria filozofii umysłu i filozofii języka. Red. Muszyński, Z., Pańniczek, J. Lublin, 2004, s. 165–168.

o svůj život. Podobné dilema mají nepochybně osoby věnující se extrémním sportům. Musím se rozhodnout mezi vzájemně se vylučujícími prospěchy, a tedy abych dospěl do jakékoliv intence, musím vyřešit rozpor vyvážením argumentů.

O pravdivosti nebo nepravdivosti nějakého přesvědčení (a tedy intencí) se můžeme dozvědět během upřímného rozhovoru s danou osobou za předpokladu, že se oprostíme od takových rušivých elementů, jakými jsou: neuvědomování si svých pravd, nedostatky v paměti, lenost, klamání sebe sama, atd.

Schopnost plně svobodného a intencionálního jednání je možná, jak ukazuje St. Judycki, když jsou splněny určité nutné podmínky⁴⁶. Člověk musí být osobou uvědomělou. Obecně zde jde o schopnost učení se z vlastních vědomých prožitků pomocí vlastních pozorování vyššího řádu a o schopnost pojmového odlišení sebe sama a vlastního těla od všech ostatních předmětů. Mimo to si musí zachovávat identitu v procesu sebeuvědomování, který vede k našemu jednání. Jednající subjekt musí rovněž mít schopnost reagovat na hodnoty. Nejedná se přitom o akceptaci určené hierarchie hodnot. Zároveň musí disponovat svobodnou vůlí a musí být schopný iniciovat jednání způsobem, který nenarušuje identitu. Musí tedy být autonomní v poměru k tomu, co je fyzické, zejména vůči obsahu vlastního aktu uvědomění a také vůči jednáním učiněným sebou samým.

V moci subjektu, který má svobodnou vůli, autonomii a je uvědomělý, zůstává tedy volba rozhodnutí postupu takovým nebo jiným způsobem. V souvislosti s právními úkony bychom řekli, že takový subjekt musí mít způsobilost k právním úkonům a autonomní vůli. Správnou formou vykonávání právních úkonů bude potom konsensuální ujednávání vzájemných záležitostí.

V teorii občanského práva se autonomní vůle rozumí právní stav, kdy z moci stanoveného práva a v mezích vymezených tímto právem, může subjekt sám formovat své soukromoprávní vztahy, zejména právními úkony⁴⁷. Z toho vyplývá možnost formování právních vztahů, které zavazují subjekty práva, pomocí právních úkonů v mezích platného práva. Subjekt, který jedná v oblasti právních vztahů, čili v oblasti vnější ve vztahu k jeho vnitřnímu myšlenkovému rozhodnutí, musí brát v úvahu nejen své intence (chápané jako vnitřní rozhodnutí), ale rovněž právní normy, které ho omezují. V současných liberálních občanskoprávních vztazích (ale nejen v nich) představuje dialog a konsensus podstatný způsob ujednávání záležitostí stran. Dále v rámci své autonomie mají strany svobodu nejen

v oblasti provedení nebo neprovedení právního úkonu (výběr strany), ale také v oblasti formulování obsahu právního úkonu. *Causa* právního úkonu nabývajícího jmění je, podle našeho názoru, druh intence, který je základem každého takového úkonu. Je něco víc než jen účel a motiv, a jako taková je součástí každého jednání, protože když jakkoli volíme z mnoha možností (např. jestli koupit automobil značky Toyota nebo Honda, minivan nebo terénní, v autosalonu nebo na burze atd.), odvoláváme se na intenci. Intencionalita, charakterizována odvoláním, obsahem, bytím o něčem, reprezentací, je vlastností, která přísluší jazyku a mentálním procesům.

Intence se považuje za druh projevení bytí osoby, za nepostradatelnou součást mysli, která nám dovolu- je odlišit naše jednání (jsou volní a zodpovídáme za ně) od chování, která mohou mít náhodný charakter, např. reflexy, pád ze schodů. Intence se projevuje během interakce s jinými účastníky komunikačního procesu a ve společenských vztazích, například během formování obsahu právního úkonu. V důsledku toho by pak existence vědomé lidské intencionality podporovala *prima facie* všeobecnost zásady kauzality občanskoprávních úkonů, protože pouze jednání na základě určité intence je jednáním autentickým.

Jestliže však jsme volními subjekty (autonomními), tak mimo faktické intence (považované za jeden z propozicních základů), která je základem určitého právního úkonu, můžeme tento právní úkon změnit, a dokonce se ho i zříci (což ve svém důsledku bude znamenat taky jistou intenci), a způsobit, že vykonávaný úkon bude mít oddělený charakter (abstraktní). Byla by to tedy intence druhého stupně, jejíž smysl můžeme ztotožňovat s intencí, pokud jde o indiferenci s intencí prvního stupně. Mohli bychom se tedy dostat na pozici zmíněné teorie kauzality, podle které se připouští ustanovování abstraktních úkonů stranou, jestliže by tomu neodporovaly platné právní předpisy. Měli bychom tak co do činění se specifickým druhem „předpokladu kauzality“⁴⁸, který by mohl být vyvrácen samotnými stranami na základě diskursivně zformovaného úkonu, kdy to dovolují odpovídající právní předpisy (vyloučeno by například bylo odstoupení od kauzality dispozicních právních úkonů, týkajících se nemovitostí). Takovéto odlišení není jen sofistikou zbavenou praktické hodnoty, neboť taková domněnka může být určitým interpretačním pravidlem projevů vůle. Proto také vyloučení kauzálního charakteru dohody stranami smlouvy by mělo mít podobu výslovného zřeknutí se námitek *ad personam*⁴⁹. Ve výsledku by břemeno odůvodnění pravdivosti tohoto tvrzení

⁴⁶ JUDYCKI, S. Zachowanie i działanie. „Diametros“, 2006, č. 7, s. 86–90.

⁴⁷ NIEDOŚPIAL, M. Autonomia woli w części ogólnej prawa cywilnego. „Państwo i Prawo“, 1984, č. 12, s. 64.

⁴⁸ Koncepti „předpokladu kauzality“ zformuloval M. Safjan, podle něhož „uznání, že kauzalita smlouvy může být vůlí stran vyloučena ve prospěch abstraktního vztahu, by mohlo vést k tezi, že se místo obecné kauzality objevuje obecný předpoklad pro kauzální charakter smlouvy. Jinak řečeno, abstraktní charakter smlouvy by měl být obsažen ve vůli stran a být výrazným z obsahu smlouvy.“ Viz SAFJAN, M. Umowy związane obrotem gospodarczym. Przegląd Prawa Handlowego, 1998, č. 2, s. 6.

⁴⁹ ZARADKIEWICZ, K. Numerus apertus abstrakcyjnych ... op. cit. s. 296.

spočívalo na straně, která se odvolává na abstraktní charakter úkonu. Je třeba zdůraznit, že přijetí takové elastické teorie kauzality upevňuje požadavky na jistotu změny (zvláště v oblasti hospodářských vztahů) a je výrazem respektování autonomie vůle stran v rámci závazkových smluv.

Z polštiny přeložil Michal Koziel

Redakci článku provedla Doc. PhDr. Tatiana Machalová, CSc.